

MONTES APAIZA

Burutzat jarri ditudan itz-biak ikusitakoan, irakurle batzuren batzuei oroimen zarren bat gogora ekarriko diote. Gauza garbi ta zeatzik ez, bear ba da, baiñan zerbait bai, oraindik zearo aztu ez dan entzute bat.

Ia eun urte igesi joan zaizkigu Montes apaiza il zanetik eta izen ori oraindik ezaguna da gure artean. Entzute on orrek iraun dezan, aren zer eta nola batzuek adieraztera noakizute.

* * *

JUAN BAUTISTA MONTES OYARBIDE Orexa'ko "Ormaetxea-Garai-koa"n jaiio zan 1797 Azaroa'ren 20'n. Eta jaioterrian erretore zala 1877'ko urtean il zan. Montes jatorria aspaldikoa degu Orexa'n. Otsaundiko Aita Larramendi'k Andoain'era Orexa'tik etorri zan Montes apaiz baten izena "Corografía de Guipuzcoa"n aitatzen du.

Gure Montes apaiza Gazteiz'ko eliza barrutia sortu aurretik, Nafarroa'ko Gorriti errian erretore izendatu zuten, Iruñe'ko obispoa'ren agindu pean. Eta Gipuzkoa osoa Gazteiz'ko eliz barruti berrian sartu zalarik (1851), Orexa'ra aldatu zan eta an jarraitu zuen il arte.

Apaiz onbidetsuak luzaroan dirauen erriak zorionekoak ditugu. Auetako bat Orexa. Montes bertako semea 30 urtetan erretore izan ba zuen, beste ondorengo batek. On Saturnino Gastesi'k, 50 urte eginbide doatsu ortan bete zituen. Erritarrek ongille aunditzat zeukatelako, esker onez oroitarria Erriko-etxearen aurre-aldean jarri arazi zuten.

Ostera apaizek aldatzen dituzten parroki ta erriak, edo ta bertan apaizak alik eta gutxiena gelditzen diran eliztarrak errukarri ditugu. Elkar ezagutu ta laguntzeko apaizak luzaroan bizi egon bearra du bere eliztarren artean. Orduan bertako gora-berak ongi ezagutzen ditu; aur, ume ta gazte-jendea kristau ikasbidea erakutsi ta bestela

ere eskolatu ta ezitzeko astia du. Eta arazo guzietan erri guziak aundi ta txiki olako artzaiengan arkitu oi dute laguntza, babes eta itzal ona.

Montes Apaizak bere denboran zerion argitasun ta itzal ura ez da oraindik itzali.

Izan ere ez zan nolanaiko gizona izan! Iruñe'ko Seminario'n ikaskizunak egin zituen. Eliz liburu ta jakituriaz ezik numero-kontu ta matematikan, mutilla omen zan!; eta musikari bikaña gañera.

Gorriti'n zegoalarik albo errietatik musika ikastera gazte-jendea zijoakion, eta berdin Oresa'ra.

Uitzi'ko "Osanbela" etxe famatuko alabek piano jotzen Montes'ekin ikasi zuten.

Felipe Gorriti Tolosa'ko organista goitarra oso adiskide izan bide zuen eta bien arteko artu-emanen berri jakiteagatik zerbait emango genuke. Gorriti'ren ama Osanbela, bera Montes'en ikasletakoa ote zanaren susmoa artua daukat.

Aldi artan Gorriti'k musika-sari asko irabazi zituen bere meza ta beste eresi-lanekin. Eta Montes'ek ain zuzen urte aietan bere buruz piano modelo bat sortu zuan, eta neurri txikian egin-araziaz 1867'ko esposiziora bidali zuan Paris'era.

Gero piano eredu ori Ibarre'n, Tolosa-ondoan, lantegi batean asi ziran egiten, AGIRRE marka edo izenpean. Emen inguruan Agirre pianoak nork ez ditu ezagutu gure etxeetan? Orra, bada: Montes'ek utzitako ondorenak dituzute. Illoben bidez Montes izena zabaldu zan eta Ibarra ta Ikaztegieta'n "Montes enea" etxeak zutik daude. Donosti-aldean Montes piano-antolatzailea ezaguna izan zan. Gaur egunean ere Montes izeneko degu Donostia'ko "Goizaldi" dantzari ospetsuen txistulari bikain eta gazte dana.

Pianista ez ezik, klarinete-jotzailea ere izan zan eta nere aita zanari (G.B.) entzuna diot, Oresa'ko prozesioetan apain-apain kapa aundi ederrez apaiz-nagusi bezela ziardula eta eleiz-doñuak klarinetez joaz ibilli oi zala.

Beraz, gure Montes'ek musikan ez zion ezer zor ezta David errege ta igarle aundiari ere.

Matematika kontuan zenbaterañoa zan orain esango dizuet. Madrid'eko errebista ta aldizkarietan Montes'ek lanak argitarazi zituen. Damurik aren paper guziak galdu ziran eta nun edo an norbaitek arkitu ez ditzan bitartean ezagutzeko gogoakin geldituko bear degu. Numerotan izugarri azkarra zala onoko ipuitxo onek adierazten digu. Bein ola, Oresa'ra eldu ziran Militar-injeniero buruzagi batzuek gure Montes'i ziria sartu naiez —bai bait-zekiten matematika-zalea zala— bazkal ondoan problema gaitz batzuek jarri omen zizkioten. Erretore jaunak iriparrez neskameari otsegin omen zion: "Joxpafiñaxi! ea ikus zazu jaun oiek paper ortan zer jarri duten".

Eta ez bat eta ez bi, Joxepaiñaxi'k luma eskuan artu ta paperean garbi ta zuzen ipiñi omen zituen erabaki guziak bazkaldar arrotzak arriturik utzirik. Neskamea orrelakoa zuanean nolakoa ote nagusia? Nai ta nai ez gizon burutsu trebe ta artetsua. Geroztik Lizartza'tik Oresa'ra egindako bidezabala Montes'ek utzitako "planoaz" baliatu omen ziran. Eguzki-errelaju edo ordulariak aren bidez toki askotan jarri ziran. Aukerako lekuan arrilosa gañean erromatar numeruak koskatzen dira. Erdian zutik sartzen da burni-makil bat ardatza bezela; eta beste bat gañean. Onek arrian egiten duan itzaletik zer ordu dan agertzen da. Orrelako ordulari asko egin arazi zituen Montes apaizak. Oraindik bat edo beste gelditzen dira, Gaztelu'n eta Ibarre'n. Erri ontako Agirre etxean dagona 1859'urtekoa da. Gai ortan, ordea, naiz eguzki ta naiz goibel zer ordutan bizi geran jakiteko, berez dabilzan errelaju soñudun orietakoa jendeak naigo zuen, eta gure errementariak ekin zioten lanari. Betelu'ko Yeregui, Montes'en lagun artekoa izan zan lenengo errelajugintza berri ortan asi zana. Arekin ikasi zuen gero Zubillaga orexatar gazte bizkorrak. Eta gaur Zubillaga'ren seme mekaniko aurreratu ta jantziak langintza ortan jarraitzen dute berebiziko asmakizunak bururaturik.

Mundu guzirako errelaju sendo ta aurreratuenak egiñak dituzte ta bat ba dezute Tolosa'n ikusgarria, Estrasburgo'koaren antzekoa edo. Oneraño eldu da noski Montes'en errañua. Ez zan makala izan gizon aren argia. Montes apaizaren izena aoz-ao oraindik erabilli oi da batik bat Nafarro'ko apaizen artean. Auziren bat bukatu nai danean erantzupen laburra emanez esaten dute: ENTERADO. MONTES. Zer adierazi nai dute itz oiekin? Montes Gorriti'n erretore zegoalarik asmo txarrez Obisopotegira salatu omen zuten meza aguroegi ematen zuala ta abar. Iruñe'tik papera bidali zioten oar egiñez. Gure apaizak ez zuan aintzakotzat artu, bai bait-zekien, sakristaua testigutzat artuta, meza santua oso-osorik eta errespëtoz errezatzen zuala. Bigarren aldiz ere Obisopotegi'tik karta. Beti gauza bera. Irugarrenean gure apaiz jauna asarretu zan eta paperaren ertz batean itz bi auek ipiñi zituen: ENTERADO. MONTES. Eta korreoz bidali zuan atzera, Iruñe'ko Eliz-agintarietara eskutitza. Ateraldi ori ez zaie aztu gaurko Nafarroa'ko apaizai; eta asko edo gutxi Euskal-Erri guzian ere ezaguna da.

Oresa'ko Montes aspaldi illa izanagatik bizi da oroimenez.

Elizan amarrenak jasotzen ziran garaiean Oresa'n gaztain, babarun, arto ta abar erruz eman oi zan. Montes apaizak, ordea, geienak beartsuen artean zabaltzeko oitura zuen. Ain zan esku-zabala, il zalarik sakelean arkitu zioten ondasun guzia errialbiko zillartxanpon bakarra izan omen zan.

Oresa erria dala norbaitek galdegin dezake ea zergatik ez dedan

idazten Oreja. Orain urte gutxi ori bera galdetu zioten Gazteiz'tik
ango apaizari: "Nor zaitugu, apaiz soil bat, izena aldatzeko?"

Onek, Montes'en eskolakoa izaki, ta erantzun zuan: "Apaiz soil
bat besterik ez nauzulako ez det aldatu nai izan erriaren izena. Eta
Eliz paper guzietan OREXA da. Ala dago idatzita Montes'ek utzi zi-
tuen agiri guzietan. Monasterio zeritzan apaiz bizkaitar bat izan zan
OREJA sartu zuana. Ni izen zarraren aldekoa naiz." Ederki erantzuna.
Eta ontaz, irakurle, bukatzen det. Montes apaiza nor izan gendun
"enteratu" zera. Zerbait geiago dakinak jakin arazi dezaigula.

D. Juan Bautista Montes Oyarbide, Oresa'ko erretore aztu eziña
gizon, argi, langille, burutsu, eta erakuslea izan zala ikusi dezute;
ta gerrate latzen artean gizon pakezalea. Apaiz ta eliz-gizon batek utzi
lezaiguken oiartzunik entzungarriena.

Tolosa, 1958—VIII

ANTONIO M.ª LABAYEN

